

λά ο όρισμός του πνεύματος είναι άτελής (διότι τὸ πνεῦμα ἐν τρίτῳ τινὶ εἶναι ταυτότης ἀπλῶς); καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐξηγείται ἡ εἰδικὴ τοῦ πνεύματος φύσις· ἄρα ὁ τοῦ πνεύματος όρισμός καθ' Ἐγγελον ὡς γενικός καὶ διὰ τοῦτο ὀνοματώδης δὲν εἶναι ὀρθός, καὶ ἐπομένως ὁ όρισμός καὶ ἡ διαίρεσις αὐτοῦ δὲν ἔχουσιν ὀρθῶς.

Ἡ δὲ τελευταία τοῦ Ἐγγέλου ἰδέα εἶναι ὅτι πάντα τὰ προηγούμενα κατὰναλίσκονται ἐν τῷ μηδενί, μόνον δὲ τὸ ἀτίδιον πνεῦμα διαμένει ὡς ἀληθές· τούτου ὁμοίως ὑποτιθεμένου, ἡ ὅλη προηγουμένη τῶν βαθμίδων ἀνάπτυξις καὶ αὐταὶ αἱ βαθμίδες εἰσὶν ἐπίπλαστα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ μορφαὶ καὶ ἀκολουθῶς αἱ ἐπιστῆμαι δὲν εἶναι πραγματικά, ἔπεται ὅτι οὐδ' ὁ σύνδεσμος τῶν ἐπιστημῶν δύναται νὰ ᾔηται πραγματικός.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν φανερόν ὅτι καὶ ὁ Ἐγγελος ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧν καὶ ὁ Σχελλίγγιος, ὁρμηθεὶς εἰς τὸ αὐτὸ ἦλθεν ἐξαγόμενον, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ὁ Ἐγγελος καὶ τρίτον τῆ φιλοσοφία προσέθηκε, τουτέστι τὴν λογικὴν, ἐκλαβὼν τὴν αὐτὴν τῆ ὄντολογία ἢτοι τῆ μεταφυσικῆ.

Ἐπειδὴ ὁμοίως ὁ διακλαδισμός οὗτος τῶν ἐπιστημῶν προέρχεται ἐκ σχήματός τινος τοῦ συστήματος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὀρθός, ὡς μὴ ἐπὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως στηριζόμενος.

Τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Ἐγγέλου καὶ ὁ Κίρχνέρος (1) ἀσπασάμενος ἐκθέτει τὰ αὐτὰ τῷ Ἐγγέλῳ καὶ τῷ σχήματι τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ· χρώμενος διαγράφει τὴν αὐτὴν τῶν ἐπιστημῶν σειράν, ἣν καὶ ὁ Ἐγγελος, ἰσχυριζόμενος ὅτι μία εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἥς αἱ ἄλλαι εἶναι μέλη. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἡ δὲ ἰδέα, ἥς ἐπιστήμη ἡ φιλοσοφία, τρίτῳ φανεροῦται, ἐν τῷ ἀφηρημένῳ στοιχείῳ τοῦ νοεῖν, ἐν τῷ ἑτέρῳ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ ἐκ τοῦ ἑτέρου αὐτῆς, εἶναι αἱ τρεῖς θεμελιώδεις ἐπιστῆμαι, ἡ λογικὴ, εἰς ἣν ἀνήκει ἡ μαθηματικὴ

---

(1) *Academische Prooedentik* von C. Kirchner 1842.

καὶ ἡ συνήθης λογικὴ, ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος καὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς αὐτὰς ἐπιστήμαι (1).

Ὡς δ' ἡ λογικὴ τρία μέρη ἐμπεριέχει, κατὰ τὸ σχῆμα δηλονότι, οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ πνευματολογία, καὶ μάλιστα οὕτως, ὥστε ἐκ τοῦ ποσοῦ προέρχεται ἡ μαθηματικὴ, ἐκ τῆς φύσεως αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι καὶ ἡ ἰατρικὴ, ἐκ δὲ τῆς πνευματολογίας, τοῦ μὲν ἐξ ὑποκειμένου πνεύματος ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ φαινομενολογία καὶ ἡ ψυχολογία, τοῦ δ' ἐξ ἀντικειμένου ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἱστορίας, ἐκ δὲ τοῦ ἀπολύτου πνεύματος ἡ ἐπιστήμη τῆς τέχνης ἢ τοῖς ἡ καλλολογία, ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως ὀρησκεία καὶ ἡ φιλοσοφία. Αὗται δὲ αἱ ἐπιστήμαι ὑποδιαίρουνται πάλιν, ὡς παρ' Ἐγγέλω.

Καὶ ὁ Κάντιος ἐπὶ ἀθείᾳ κατηγορηθεὶς συνέγραψε πρὸς ἀπολογίαὺν αὐτοῦ πραγματείαν τινὰ περὶ διαφωνίας τῶν σχολῶν (2). Παρατηρεῖ δὲ ὡς ὀρθῶς, καίτοι λίαν τῷ ὄντι ἐπιπολαίως τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐπραγματεύθη, ὅτι πᾶσα κυβερνήσις τὴν διόρθωσιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἀρχομένων ἐπιθυμοῦσα δὲν πρέπει νὰ προγράφη, οὐδὲ ν' ἀπαγορεύη τὰς παραδόσεις, ἀλλὰ νὰ παρέχη πλήρη τὴν τοῦ διδάσκειν ἐλευθερίαν· διότι πᾶν κώλυμα φέρει καὶ τῇ πόλει καὶ τῇ ἐπιστήμῃ ζημίαν ἀκαταλόγιστον. Ἐπειτα δὲ ἡ εἰς σχολὰς διαίρεσις εἶναι παρ' αὐτῷ ἰδέα καλὴ, ἀλλ' ἡ εἰς ἀνωτέρας, τὰς τρεῖς, καὶ εἰς κατωτέραν, τὴν φιλοσοφικὴν, δὲν φαίνεται αὐτῷ λογικὴ, ὡς ἐναντιουμένη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης. Ἐπειδὴ ἡ φιλοσοφία προάγει τὰς ἐπιστήμας, ἡ δὲ προαγωγὴ τῶν ἐπιστημῶν συνεπάγεται τὴν τοῦ λαοῦ εὐδαιμονίαν, πρέπει ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ νὰ θεωρῆται τῶν τριῶν ἄλλων ἀνωτέρα.

Καὶ ὁ Σχλειερμάχερος ἰσχυρίζεται (3) ὅτι ἡ μὲν φιλοσοφί-

(1) ἴδ. τὸ τρίτον τοῦ Κιρχνέρου μέρος σελ., 227—137.

(2) Streit der Facultäten 1798.

(3) Περὶ πανεπιστημίων σελ., 71.

κῆ σχολῆ ἢ μάλλον ἢ φιλοσοφία περιλαμβάνει τὸ ὅλον πανεπιστήμιον, αἱ δ' ἄλλαι σχολαὶ εἶναι εἰδικαί, αἷ ἡ πολιτεία ιδρύσατο ἢ ἔλαβεν, ὡς εἰς τὰς οὐσιώδεις χρεῖας αὐτῆς ἀναφερομένας, ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Τὸ δ' αἶσθημα καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα περὶ τῆς συναφείας ὅλων τῶν γνώσεων συνήνωσε ταύτας εἰς ἓν σῶμα, καὶ ἐπειδὴ ἡ φιλοσοφικὴ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐννοίας παρελήφθη ἐπιβοηθητικῆ, ἐτάχθη μετ' αὐτάς ὡς τελευτάια.

Καὶ ὁ Ἀμπέρρος (1) ἐπραγματεύθη περὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' οὔτε βλάσ ἀνέφερέν οὔτε ἐπιστημονικῶς τὴν ἀλληλουχίαν αὐτῶν ἀπέδειξεν.

Καὶ ὁ ὑπὸ Γωάννου Ὀλυμπίου ἐκφωνηθεὶς λόγος περὶ τοῦ ἀλληλεπιδέτου τῶν τεσσάρων σχολῶν (2) ἀξίος πολλοῦ λόγου εἶναι, καθάπερ καὶ αἱ κατὰ τὸ 1838 καὶ 1853 συνταχθεῖσαι πρὸς τοὺς φοιτητάς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου ὁδηγαί, ὡς ἐμπεριέχουσαι κατάλλτλον τῶν μαθημάτων διάταξιν.

Καὶ ἡ Νέα Πανδώρα (3) διέλαβε περὶ παιδείσεως, ἀλλὰ ὑπὸ ἐμπειρικὴν μάλλον ἐπόψιν.

Ἄρα οὔτε τὰ ὀλικά συστήματα δύνανται τὸ περὶ τῆς τῶν ἐπιστημῶν συναφείας πρόβλημα νὰ λύσωσι· διότι ταῦτα μόνον τὸ ὅτι, τὸ κατὰ συμβεβηκός, γινώσκουσι, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός δὲν γινώσκεται ἀλλὰ δοξάζεται, δοξάζεται δὲ τι κατὰ Ἀριστοτέλη ὅταν καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ ἐνδέχεται νὰ ἦναι, γνωρίζεται δὲ πᾶν οὕτινος τὸ ἕτερον ὡς ἀδύνατον ἀποδείκνυται· οὔτε ὁ δυασμός, ὡς φανερόν, οὔτε ὁ Σχελλιγγίου καὶ Ἐγγέλου πανθεϊσμός· διότι οὗτος ὑποθέτων τὸ ὄν ὡς γιγνόμενον καὶ διὰ τοῦτο ἀπρόσωπον ἦτοι οὐσίαν δὲν ἐπιθέτει ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας ὄν ἐνεργεία καὶ τέλειον, ἀλλ' ὄν δυνάμει καὶ διὰ τοῦτο ἀτέλῃς καὶ φθαρτόν.

Ἀλλὰ καὶ αὐτός ὁ θεϊσμός, ὅστις ὑποθέτει μὲν τὸν θεὸν προ-

(1) Essai sur la philosophie des sciences par A. M. Ampère. Paris 1834.

(2) Ἰδ. Ἱατρικὴν Μίλισσαν κατὰ μῆνα Νοέμβριον 1855.

(3) Τόμος β. φυλλάδιον ΡΛΖ. κτλ.

σωπικόν δὲν δύναται ὁμοίως ν' ἀποδείξῃ τοῦτο ἐπιστημονικῶς, παραδεχόμενος ἀφ' ἑνὸς τὸν θεὸν προσωπικόν ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐσίαν ἄπειρον ἀντιφάσκει εἰς ἑαυτὸν· διότι τῷ ἀπείρῳ προσωπικότης δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν δὲ ἡ προσωπικότης τοῦ ὄντος ἐγκηται ἐν τῷ ἔχειν συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἐὰν ἐν τῷ εἶναι ἐλεύθερον τοῦ καθόλου καὶ χωριστὸν αὐτοῦ, ἐκτὸς τοῦ λόγου, κατ' ἰδίαν βούλησιν (1); καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἐν τῷ λόγῳ, τὸ δ' ὄν τοῦ θεϊσμοῦ, καθὸ ἀόριστον, οὐσία καὶ ὕλη κατ' Ἀριστοτέλη, εἶναι ἄνουν, ἀπρόσωπον, φανερόν εἶναι ὅτι ὁ θεϊσμός δὲν δύναται νὰ συντελέσῃ οὔτε πρὸς δημιουργίαν οὔτε πρὸς παραγωγὴν καὶ συνάφειαν τῶν ἐπιστημῶν· διότι ἐξ ἀορίστου ὀρισμένον δὲν δύναται νὰ προέλθῃ.

Ὁ Σχελλίγγιος ὁμοίως ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ὄν τοῦ θεϊσμοῦ ἀόριστον ὄν ὀρίζεται προσθήκη τοῦ ἄρῃρου καὶ οὕτω μεταβαίνει ἢ εἰς πανθεϊσμόν, καθ' ὅσον τὸ ὄν ὡς τὸ ἀμέσως δυνάμει ὄν τῶν ὄντων μὴ διακρινόμενον ἐν τοῖς οὐσίαι ἀπόλλυται, ἢ εἰς μονοθεϊσμόν, καθ' ὅσον τὸ ὄν αὐτὸ ὑψοῦται εἰς τὸ εἶναι καὶ ἀναιροῦν ἑαυτὸ ὡς τυφλὸν τίθησιν ἑαυτὸ διὰ τῆς ἀναίρεσεως ταύτης ὡς πνεῦμα.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ ὄν τοῦ θεϊσμοῦ ὁ Σχελλίγγιος ἀρχὴν τῆς νῦν αὐτοῦ φιλοσοφίας παραλαβὼν τίθησι τὸ μὴ ὄν ἀντιθέτως αὐτῷ, ἵνα δώσῃ κίνησιν αὐτῷ ἀκινήτῳ ὄντι. Διὸ ὁ Σχελλίγγιος ἐν τῷ νεωτέρῳ αὐτοῦ συστήματι δὲν ἀναγνωρίζει τὸν λόγον τῆς φιλοσοφίας ἀρχὴν, ἀλλὰ ὄν παντὸς λόγου στερῆμενον καὶ διὰ τοῦτο ὄν ἄνουν, τυφλόν, ἀπρόσωπον. Τούτῳ δὲ ἀντιθέτων νομίζει ὅτι ἀνυψοῖ δι' ἀντιθέσεως εἰς τὸ ὑπερούσιον καὶ εἰς ἑαυτὸ ἐπανελθὸν προσωπικόν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι λόγος, τουτέστιν ὄργανον παθητικόν, οἷον τὸν λόγον ὁ Σχελλίγγιος ὑποτίθησιν, ἀλλὰ βούλησις καὶ πράξις· ὥστε ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ δὲν εἶναι τὸ τέλειον ὄν, ἀλλὰ ὄν, ὡς εἶπομεν, ἀτελές. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σχελλίγγιος ὑποτίθησιν ὅτι ὁ θεὸς γίνεται προσωπικὸς βαθμηδόν, ὅσον δὲ μᾶλλον προσωπικὸς γί-

(1) Schelling's Einl. in die Phil. der Myth. 12. Vorlesung.

γνεται, τῆσδε ἀντικεινται ὁ λογικὸς τῆς φιλοσοφίας χαρακτῆρ, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ προτέρου συστήματος δὲν συνεβιβάζετο πρὸς τὸ τέλος αὐτοῦ, ὑπέθεσεν ἐν τῷ νεωτέρῳ ἀρχὴν τὸ καθαρὸν τοῦτο ὄν, ὅπερ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐνεργεία ὄν, ἀλλὰ δυνάμει καὶ γίγνεται ἐνεργεία.

Ἐν δὲ τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς μυθολογίας (ἐν τῇ 11 παραδόσει) ἀποδεικνύει ὁ Σχελλίγγιος ὅτι περιεχόμενον τοῦ νοεῖν δὲν εἶναι τὸ τέλειον ὄν, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον; τὸ ὁποῖον ἐμφανιζόμενον ἐπενεργεῖ ἐπὶ τὸ καθαρὸν ὄν, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐπενεργείας προέρχεται μετὰστασις, ὡς καταλάβοντος τοῦ μὲν καθαροῦ ὄντος τὴν θέσιν τοῦ δυνάμει ὄντος τοῦ δὲ δυνάμει ὄντος τὴν θέσιν τοῦ καθαροῦ ὄντος· διὰ τῆς μεταστάσεως δὲ ταύτης τὸ καθαρὸν ὄν τὴν θέσιν τοῦ δυνάμει ὄντος καταλάβον ἐξ ἀκινήτου γίνεται κινήτῳ καὶ ἐνεργεῖ εἰς ἀντικατάστασιν ἑαυτοῦ δι' ὑποταγῆς τοῦ δυνάμει ὄντος ὑφ' ἑαυτὸ καὶ ἐπαναφορᾶς αὐτοῦ εἰς δυνάμιν καὶ ὑποτάσσον τὸ δυνάμει ὄν ἐλευθεροῦται τῆς ἀναγκαιότητος καὶ οὕτω γίγνεται κύριον τοῦ ὄντος καὶ διὰ τοῦτο προσωπικόν.

Κατὰ τοῦτον λοιπὸν τὸν τρόπον τίθησιν ὁ Σχελλίγγιος ἔμμεσον καὶ πραγματικὴν ἀρχὴν τὸ ἐν τῷ νοεῖν ἄμμεσον (φύσει) ὄν.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἔχει ἀπάσας τὰς δυνάμεις (— Λ — † Λ ± Λ) ὡς μορφὰς ἐν ἑαυτῷ, τουτέστιν ἐν πρώτῳ τρόπῳ δυνάμιν, ἐν δευτέρῳ ἐνεργείαν καὶ ἐν τρίτῳ συναμφοτέρον, τουτέστιν ἐν τῷ ὄντι μὴ ὄν καὶ ἐν τῷ μὴ ὄντι ὄν (πνεῦμα), εἶναι διὰ τοῦτο τέλειον, ὡς ἐν καὶ πολλὰ ἄμα, καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἐννοία τοῦ μονοθεϊσμοῦ κατὰ Σχελλίγγιον (1).

Ταύτας αὐτοῦ ὁμῶς τὰς δυνάμεις πρὸς τὰς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀρχὰς παραβάλλων καὶ τὴν μὲν πρώτην — Λ ὑπέθεσιν τῆς δευτέρας, τὴν δὲ δευτέραν † Λ τῆς τρίτης, ὅλας δὲ (— Λ — † Λ ± Λ) τοῦ καθαροῦ ὄντος δὲν πράττει ὀρθῶς· διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Β', 1. τοῦ περὶ οὐ-

(1) Schelling Phil. der Myth. 2 καὶ 3 Vorlesung, 1837.

ρανοῦ ποιούμενος λόγον περὶ τῶν στοιχείων κατ' ἀναφορὰν εἰς τὰς κινήσεις θεωρεῖ τὴν μὲν περὶ τὸ μέσον κίνησιν εἰς τὸ πέμπτον στοιχείον ἀντίστοιχον, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ μέσου πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸν ἀέρα εἶδος, τὴν δ' ἐπὶ τὸ μέσον ὕλην. Ἄρα ὁ Σχελλίγγιος τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ πρὸς τὰς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς (1).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄν τοῦτο ἀρχὴ ὄν καὶ τῆς νῦν τοῦ Σχελλίγγιου φιλοσοφίας εἶναι ὄν ἀόριστον (2) καὶ ἐκ τούτου ἀτελής, δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας· διότι τότε ὑποτίθεται ἀθεῖα, ὡς τοιούτου ὄντος μὴ δυναμένου νὰ ἐπικληθῇ θεός· διὸ πρέπει ὁ θεὸς νὰ ὑποτεθῇ τέλειον ἐνεργεῖα καὶ καθὼς τοιοῦτος ἀμετάβλητος· διότι ἄλλως, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Πλάτων (3), αὐτὸς ἑαυτὸν μεταβάλλει ἂν καὶ ἄλλοιοῖ, ἢ δὲ μεταβολὴ ἀνάγκη ἐπὶ τὸ χεῖρον. Εἰ δ' ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Σχελλίγγιος, εἶη ἂν ἀτελής καὶ κακός. Εἰς τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, φαίνεται, ἀποβλέψας λέγει περὶ τοῦ νοῦ (4) ὅτι αὐτὸς ἑαυτὸν νοεῖ καὶ οὐ μεταβάλλει· διότι εἰ ἕτερον νοοῖη, μεταβάλλοι ἂν, ἢ δὲ μεταβολὴ ἐπὶ τὸ χεῖρον.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν Σχελλίγγιου βούλησις εἰς τὸν πρακτικὸν τοῦ Καντίου λόγον ἀντιστοιχεῖ, ἢ δὲ δυνάμις αὐτοῦ εἰς τὸν θεωρητικόν, ἐπόμενον ἦτο, ὥστε, ὡς ὁ Κάντιος τὸν θεωρητικὸν ἐθεώρει κατώτερον τοῦ πρακτικοῦ καὶ τὸν θεωρητικὸν χωρισμένον τοῦ πρακτικοῦ, οὕτω νὰ θεωρήσῃ καὶ ὁ Σχελλίγγιος. Ἀλλ' ὁ μὲν Κάντιος εἶχε δίκαιον, ὡς νομίζων ὅτι μόνη πρακτικὴ ὑπάρχει φιλοσοφία, ὁ δὲ Σχελλίγγιος οὐ· διὸ καὶ οὗτος ὁ χωρισμὸς δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ἐπιδιόρθωσις τοῦ προτέρου αὐτοῦ συστήματος, οὐδ' ἦτο εἰς τοῦτο ἀνάγκη,

---

(1) Einl. in die Phil. der Myth. 16 καὶ 17 Vorlesung καὶ Phil. der Myth 8 Vorlesung.

(2) Ἀριστ. Μεταφ. Γ, β. τὸ γὰρ δυνάμει καὶ μὴ ἐντελεχείᾳ ὄν τὸ ἀόριστόν ἐστιν.

(3) Πολιτ. Β', 380.

(4) Μεταφ. Α, θ.

ὡς τῷ Κάντιω, ὅστις ἀναιρέσας τὴν ιδέαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἐν τῷ θεωρητικῷ ἔπρεπε νὰ εἰσαγάγῃ ταύτας τὰς ιδέας ὡς αἰτήματα πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς ἡθικῆς.

Ἐὰν δὲ ἡ βούλησις χωρισθῇ τοῦ λόγου, εἶναι δύναμις ἄλογος, τυφλὴ καὶ ἄτακτος, καὶ τοιαύτη οὔσα τὸ τυχὸν ἄτακτον ἐκάστοτε θέλει ἐξεργάζεσθαι. Ἰππειδὴ δὲ εἰς μὲν τὴν βούλησιν καὶ ἡ ἐλευθερία ἀναφέρεται καὶ ἡ πράξις καὶ ἡ πίστις, εἰς δὲ τὸν λόγον ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀναγκαιότης, ἀποχωρίζονται ἡ μὲν πράξις τῆς θεωρίας, ἡ δὲ πίστις τῆς ἐπιστήμης, ἡ δ' ἐλευθερία τῆς ἀναγκαιότητος· τούτων δὲ χωριζομένων διαχωρίζονται καὶ αἱ πρακτικαὶ ἐπιστήμαι τῶν θεωρητικῶν, ἡ θεολογία τῆς φιλοσοφίας, καὶ διαχωριζόμεναι οὐδεμίαν δύνανται ἀξίαν καὶ σημασίαν νὰ ἔχωσι· διότι ἡ διαχώρισις αὕτη οὔτε εἰς ἀληθῆ πρᾶξιν φέρει οὔτε εἰς πραγματικὴν γνῶσιν· ὡς δὲν φέρει εἰς αὐτὴν οὐδ' ἡ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου ταυτότης, ἣν ἅπαντες ἀπὸ τοῦ Καρτεσίου ἀσπάζονται· διότι νομίζουσιν ὅτι θέτοντες τὸ ἀντικείμενον ἐν τῇ αὐτῶν ἐποπτείᾳ θέτουσιν ἑαυτούς τε καὶ τὸ ἀντικείμενον ὡς ταῦτά καὶ τὴν ταυτότητα ταύτην ὀνομάζουσι νόησιν. Ἢ νόησις ὑποτίθησι μὲν ἀληθῶς ἀντικείμενόν τι, διότι ἄνευ τούτου νόησις νὰ προέλθῃ δὲν δύναται, δὲν εἶναι ὁμῶς γνῶσις, διότι ἡ γνῶσις ὑποτίθησι καὶ τὴν σχέσιν τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τὸ νοεῖν. Ἢ ταυτότης λοιπὸν τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου δηλοῖ ὅτι τὸ ὑπάρχον νοεῖται, τουτέστιν ὅτι μόνον νοητὰ ὑπάρχουσι, καὶ ταύτην τὴν σημασίαν κυρίως ἔχει τοῦ Καρτεσίου τὸ «νοῶ ἄρα ὑπάρχω» (cogito ergo sum).

Ταύτην δὲ τὴν Καρτεσίου ἀρχὴν ἠσπάσαντο ἅπαντες οἱ μετ' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν Σπινόζας ἐθεώρησεν αὐτὴν οὐσίαν ἀπόλυτον, ὁ δὲ Λεϊβνίτιος μονάδα, ὁ δὲ Κάντιος λόγον ἐξ ὑποκειμένου, ὁ δὲ Φίχθιος ἐγώ, ὁ δὲ Σχελλίγγιος καὶ ὁ Ἰγγελος λόγον ἐξ ἀντικειμένου καὶ ἀπόλυτον.

Ἐὰν ὁμῶς ἡ φιλοσοφία, ὡς δοξάζει ὁ Ἰγγελος, ᾔηται αὐτὸ πρὸ

νοεῖν, τότε πρέπει ἡ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς φιλοσοφίας νὰ ᾔηται μορφή καὶ περιεχόμενον αὐτοῦ τοῦ νοεῖν, ὅλα δὲ τὰ ἀντικείμενα ἔχει ἡ φιλοσοφία ὡς ἀντικείμενα τοῦ νοεῖν· ἐπομένως ἡ φιλοσοφία εἶναι ἐπιστήμη τοῦ νοεῖν. Τοῦτο τὸ ἀπόλυτον νοεῖν ὄν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ καὶ ἔχον διὰ τοῦτο πραγματικὴν ἀλήθειαν διήκει πρῶτον μὲν τὸ καθόλου, ἡγουν τὴν θέσιν; δεύτερον δὲ τὸ καθ' ἕκαστον, τὴν ἀντίθεσιν, καὶ τρίτον τὴν σύνθεσιν αὐτῶν· καὶ ταῦτα τὰ τρία μόνον ἀπαντῶνται παρ' Ἰγέλω καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἐὰν λοιπὸν ὑποθέσωμεν ὅτι τῷ νοεῖν ὑπάρχει ἀλήθεια πραγματικὴ, τουτέστιν ὅτι τὸ νοεῖν εἶναι τὸ ἀπόλυτον καὶ μόνον πραγματικόν, τότε ἔπεται ὅτι παρὰ τὸ νοητὸν ἄλλο ὄν δὲν ὑπάρχει, ἡ δὲ φύσις εἶναι ἀπλοῦν φαινόμενον, μὴ ὄν.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν φανερόν ὅτι ἡ ἰδεολογία, ἰδίως δὲ τὸ σύστημα τῆς ταυτότητος, φέρει εἰς νόησιν ἀπλῶς, τὸ δὲ νεώτερον τοῦ Σχελλιγγίου σύστημα διαχωρίζον τὴν θεωρίαν ἀπὸ τῆς πράξεως ἀναιρεῖ πᾶσαν γνῶσιν πραγματικὴν καὶ ἐπομένως πᾶσαν ὀργανικὴν τῶν ἐπιστημῶν συνάφειαν.

Τὰ εἰρημένα ἀρκούντως ἀπέδειξαν ὅτι οὔτε τὰ ὑλικά συστήματα οὔτε τὰ ἰδανικά οὔτε αὐτὸ τὸ νεώτερον τοῦ Σχελλιγγίου δύνανται νὰ λύσωσι τὸ περὶ συναφείας τῶν ἐπιστημῶν ζήτημα· διότι ἡ μὲν ἐμπειρία ἀναιρεῖ τὸν σύνδεσμον τῶν ἐπιστημῶν, ἡ δ' ἐξ ἀντικειμένου ἰδεολογία (διότι ἡ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐδεμίαν ὀργανικὴν τῶν ἐπιστημῶν φέρει συνάφειαν) ἀναγνωρίζει μὲν συνάφειαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ συνάφεια αὕτη εἶναι λογικὴ, ἡ ἐξ ἀντικειμένου ἰδεολογία ἀναιρεῖ τὴν πρᾶξιν, τὴν ζωὴν καὶ τὸ πραγματικὸν τῆς δημιουργίας καὶ ἀποκλείει τὰς πρακτικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀναιρεῖ τὸν σύνδεσμον τῶν ἐπιστημῶν πραγματικῶς.

Ὁ δὲ Σχελλίγγιος ἀπορηνάμενος ὅτι ἡ δημιουργία ἐξ ἐλευθέρως τοῦ θεοῦ βουλήσεως παραγομένη εἶναι πρᾶξις αὐτοῦ ἐλευθέρᾳ ἀνυψοῦται ἀληθῶς ὑπὲρ τὸ πρότερον αὐτοῦ σύστημα καὶ τὸ τοῦ Ἰγέλου.

Ἐπειδὴ ὁμοίως καὶ τὸ νεώτερον αὐτοῦ τοῦτο σύστημα συγ-

ἀμέσως, ἀλλ' ἐρμ.έτως, δηλονότι δι' ὀργάνων. Ἀλλ' ἂν δι' ὀργάνων, ποῖα εἶναι ταῦτα;

Ὁ Πλωτῖνος (Ἐν. σ', 2, 3.) θεωρῶν τὸν Θεὸν δημιουργοῦντα τὸν κόσμον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κόσμον οὐσία τοὺς αὐτοὺς πίπτει εἰς τὸν πανθεισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πανθεισμός οὔτε τὸν Θεὸν προσωπικὸν ἀνέχεται οὔτε δημιουργίαν ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως, ἀλλὰ τὸν μὲν Θεὸν ἐκλαμβάνει οὐσίαν ἀπλην καὶ ἐπομένως ἀπρόσωπον, τὴν δὲ δημιουργίαν ἐξ ἀνάγκης, γίνεται φανερόν ὅτι οἱ τοιοῦτον τὸν Θεὸν ὑποθέτοντες, τὴν δὲ δημιουργίαν ἐλευθέραν ἀναγνωρίζοντες, κενολογοῦσι καὶ εἰς ἀντίφασιν ἐμπίπτουσιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πανθεισμός προτίθεται νὰ ἐξηγήσῃ πῶς τὸ ἓν γίγνεται πολλὰ καὶ τὰ πολλὰ ἓν, καὶ μίαν ἀρχὴν ἐξ ἀνάγκης, αὐτὸ τὸ ὄν, ὑποθέτων ἀναγνωρίζει ἐξ ἀνάγκης τὴν τῶν πολλῶν ἐκ τοῦ ἑνὸς παράγωγὴν ἄμεσον καὶ ἐπομένως τὴν δημιουργίαν θεογονίαν ἥτοι ἀλλοίωσιν τοῦ ὄντος, ὡς τοῦτο κατ' Ἀριστοτέλη Διογένους ὁ Ἀπολλωνιάτης ὀρθῶς παρετήρησε.

Περὶ δὲ τῆς Πλάτωνος θεωρίας, ὡς αὕτη ἐκ τῶν διαλόγων αὐτοῦ ἐξάγεται, ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Πλάτων εἶχε μὲν τὴν περὶ προσωπικοῦ Θεοῦ ιδέα· διότι, οὐσῶν τῶν ιδεῶν ἀκινήτων, καθίστατο ὁ προσωπικός Θεός ἀναγκαῖος εἰς τὸ νὰ παράσχη αὐταῖς κίνησιν· ἀλλὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ὀρθῶς δὲν ἐγίνωσκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ιδέα ἦτο αὐτῷ τὸ καθόλου, τοῦτο δὲ ἀπρόσωπον, φανερόν ὅτι ἡ τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ ιδέα δὲν δύναται ἐκ τῶν Πλάτωνος ἀρχῶν νὰ προέλθῃ.

Ὁ Πλάτων καὶ ἐν τῷ Σοφιστῇ καὶ ἐν τῷ Παρμενίδῃ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ ἑνὸς πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν τῶν πολλῶν καὶ ἡ τοῦ ὄντος (ἀκινήτου) τὴν τῆς κινήσεως· διότι τοῦτο τὸ ἓν, ἂν δὲν εἶχε κίνησιν, διαφορὰν, δὲν ἤθελεν ἔχει οὔτε ζωὴν οὔτε φρόνησιν· ἄρα ὁ Πλάτων τεκμαίρεται ὅτι τὸ ἓν ἔχει καὶ τὸ ἕτερον καὶ διὰ τοῦτο δὲν παράγει κυρίως τὰ πολλὰ (τὸ ἕτερον) ἐκ τοῦ ἑνός, ἀλλὰ μόνον δεδωμένα ταῦτα ὑποτίθησιν.

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (ἐν τῷ Θ', Γ' καὶ Α' τῆς Μεταφυσικῆς) ἀνάγων τὰ μὲν πολλὰ εἰς τὴν ὕλην, τὸ δὲ ἓν εἰς τὸ εἶδος δὲν

παράγει τὰ πολλὰ ἐκ τοῦ ἐνός, ἀλλὰ ταῦτα, ὡς καὶ ὁ Πλάτων, δεδομένα ὑποθέτων δὲν δύναται οὐδὲ οὗτος νὰ ἀναιρέσῃ τὸν δυασμόν.

Ὁ δὲ Σχελλίγγιος ἀρχὴν τῆς νῦν αὐτοῦ φιλοσοφίας τὸ ὄν τοῦ θεϊσμοῦ παραδεχόμενος, τοῦτο ὅμως τῶν πολλῶν, τουτέστι τῶν δυνάμεων, οὐσιωδῶς μὴ διακρίνων περιπίπτει καὶ οὗτος εἰς τὸν πανθεϊσμόν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δὲν διακρίνει, ἐξηγεῖ τὸν κόσμον ὡς τὸ ἀντέστραμμένον ἓν, ἐπομένως ὡς τὸ σφαλερόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς νῦν τοῦ Σχελλίγγιου φιλοσοφίας ὡς ὄν κενὸν ἐννοίας καὶ βουλήτεως δὲν δύναται θεὸς νὰ λεχθῆ, ἀποδείκνυται ὅτι τὸ τοιοῦτον ὄν εἶναι ἀδύνατον νὰ γείνη κύριον τῶν δυνάμεων καὶ ἐπομένως ὑπερόν καὶ ὑπερούσιον καὶ διὰ τοῦτο προσωπικόν (1).

Ἀπορεῖται ὅμως πότερον αἱ ἀρχαὶ αὗται, ἃς καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ λοιποὶ παραδέχονται, εἶναι πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὸ ὄντως ὄν οὐσία αἱ αὗται ἢ διάφοροι; Ἐὰν μὲν οὐσία αἱ αὗται ὑποτεθῶσιν, ὡς οἱ Μεγαρικοὶ καὶ οἱ πανθεῖσται διατείνονται, τότε ἐξαίρεται καὶ κίνησις καὶ γένεσις, καὶ πολλὰ ἄτοπα συμβαίνουσιν (2). Ἐὰν δὲ μὴ αἱ αὗται ἀλλ' ἡ ἐνέργεια ἕτερον τῆς δυνάμεως, πρέπει ἢ δύναμις ἢ ἐκ τῆς ἐνεργείας νὰ παραχθῆ ἢ μὴ ὄν νὰ θεωρηθῆ. Ἐὰν δὲ ἡ δύναμις αἷτιον ἐκληφθῆ καὶ ἡ ἐνέργεια αἰτιατόν, ὡς οἱ φυσιολόγοι ἰσχυρίζονται, τότε φανερόν ὅτι οὐδέτεροι δύνανται τὴν δημιουργίαν νὰ ἐξηγήσωσι καθ' ὅλοκληρίαν. Καθ' ὅλοκληρίαν δὲ δὲν δύναται οὐδὲ τὸ νεώτερον τοῦ Σχελλίγγιου σύστημα νὰ ἐξηγήσῃ αὐτήν· διότι τὴν ἀρχὴν τῆς ὕλης μετὰ τῆς κατὰ τὸν λόγον συγγέρον ἀναιρεῖ πᾶσαν εἰδικὴν τῶν φυσικῶν καὶ λογικῶν διαφοράν, ἢ ἐξηγοῦν τὴν φύσιν ὡς μὴ οὐσιώδες, τὴν δὲ κατὰ τὸν λόγον ἀρχὴν οὐσιώδη, πρέπει οὕτω καὶ τὰ φυσικὰ νὰ ἐξηγήσῃ μὴ ὄντα. Ἐὰν ὅμως τὸ πραγματικὸν τῶν φυσικῶν ὄντων ἐξαίρεθῆ, ὕπερ ἐξαι-

(1) Schelling Einl. in die Phil. der Myth. 12 καὶ 17. Vorlesung. Phil. der Myth. 2 Vorlesung.

(2) Ἀριστοτέλ. Μεταφυσ. Β'. 3- β.

ρείται βεβαίως όταν ή τούτων αρχή εξαιρεθῆ, τότε εξαίρουνται τοῦ κύκλου τῶν ἐπιστημῶν καί αἱ φυσικαί καί ἠθικαί ἀρεταί.

Ἐάν λοιπόν μήτε τὰ ὑλικά συστήματα μήτε τὰ ἰδανικά ἦναι ικανά τήν δημιουργίαν νά ἐξηγήσωσι καθ' ὀλοκληρίαν, πρέπει ἐξ ἀνάγκης καί αἱ δύο ἀρχαί οὐσίᾳ ἀλλήλων διαφέρουσαι νά ἀναγνωρισθῶσιν· ἐπομένως καί ἡ ἀναγνώρισις τῆς κατὰ τήν ὕλην ἀρχῆς καί ἡ εἰσαγωγή αὐτῆς εἰς τήν φιλοσοφίαν ἔσται μεγίστου λόγου ἀξία καί διὰ τὸν βίον καί διὰ τὰς ἐπιστήμας.

Ἐάν δὲ μία καί μόνη τοῦ παντός ἀρχή ὑποτεθῆ, φέρ' εἰπεῖν ἡ κατὰ τήν ὕλην ἦτοι ἡ δύναμις, ἔπεται ὅτι, ἐπειδὴ πᾶσα δύναμις συνυπάρχει τῇ ἀντιφάσει, τὸ δὲ δυνατόν εἶναι ἐνδέχεται ἅμα καί μὴ εἶναι, τὸ δ' ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι φθαρτόν ἐστίν, πάντα θά ἦσαν φθαρτά. Ἐάν ὅμως παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα ἄλλα δὲν ὑπῆρχον, τότε δὲν θά ὑπῆρχεν, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, οὐδ' ἀρχή οὐδὲ τάξις οὐδὲ γένεσις οὐδὲ τὰ οὐράνια (1).

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ὑπάρχουσι καί ὑπάρχουσιν αἰδία, ἡ δὲ αἰδιότης κατ' Ἀριστοτέλη ἐνεργεία ὑπάρχει ἔπεται ὅτι ἡ κατὰ τήν ὕλην ἀρχή δὲν δύναται νά ἦναι ἡ μόνη ἀρχή. Ἐπειδὴ ὅμως τῶν αἰδίων ἐνεργεία ὄντων γένεσις δὲν ὑπάρχει, φανερόν εἶναι ὅτι οὐδὲ ἡ κατὰ τὸν λόγον ἀρχή δύναται νά ἦναι ἡ μόνη ἀρχή. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατὰ τὸν λόγον ἀρχή δὲν εἶναι πρακτικὴ οὐδ' ἡ κατὰ τήν ὕλην, δῆλον γίγνεται ὅτι καί αὕτη ἡ κινητηρία ἀρχή, ἤγουν ἡ πρακτικὴ, πρέπει ἰδίᾳ τις ἀρχή τῶν ῥηθειςῶν οὐσίᾳ διάφορος νά ὑποτεθῆ ἐμφανιζομένη ἐν μὲν τοῖς ἀνοργάνοις καί τοῖς φυτοῖς ὡς ἔλξις, ἐν δὲ τοῖς ζῴοις ὡς ὄρεξις, ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ὡς βούλησις.

Ἐπειδὴ λοιπόν καί αἱ τρεῖς αὗται ἀρχαί κοιναί ἀποδείκνυνται καί πρὸς κοσμοποιίαν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, φανερόν εἶναι ὅτι οἱ τούτους ὁμοῦ ἢ καί μίαν τούτων ἐξαιρουντες ἐξαιρουῦσι καί πᾶσαν γένεσιν καί πᾶσαν κοσμοποιίαν. Ἐπειδὴ λοι-

(1) Ἀριστ. Μεταφ. Α', 10.

πὸν ἄπασαι ὁμοῦ πρὸς κοσμοποιίαν ἀναγκαστικὰ εἶναι, ἐκάστη δέ τι ἴδιον ἔχει, πρέπει καὶ τούτων τις ἀνωτέρα καὶ συνδετική ἀρχὴ νὰ ὑπάρχη.

Ὁ Γρενδελενβούργιος ἐν ταῖς λογικαῖς αὐτοῦ συζητήσεσι θεωρεῖ τὴν κίνησιν ὡς μέσον τοῦ εἶναι τε καὶ τοῦ νοεῖν καὶ τούτων ἀρχήν. Ἐν ἐτέρῳ δ' αὐτοῦ πονηματίῳ (περὶ τῆς τοῦ Ἐρβάρτου μεταφυσικῆς σελ. 32) ἀποφαίνεται ὅτι ἡ κίνησις ὑπὸ τοῦ λόγου ὀρίζεται, ἄρα ὅτι δὲν εἶναι ἀρχή.

Ὁ δὲ Σχελλίγγιος ἐκλαμβάνει ὡς ἀρχὴν τοῦ εἶναι τε καὶ τοῦ νοεῖν τὴν ταυτότητα ἢ ταυτότης ὁμοῦς αὕτη ἀποδείκνυται λέξις κενή· διὸ καὶ μάτην ἐν τῷ περὶ ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας πονήματι αὐτοῦ ἀγωνίζεται νὰ ἐκθέσῃ θεωρίαν περὶ δημιουργίας τῶν πεπερασμένων ὄντων· διότι τὸ σύστημα αὐτοῦ λογικὸς ὄν πανθεῖσμός παριστᾷ τὴν γένεσιν ἀλλοίωσιν. Καίτοι δὲ τὸ ὑποκείμενον τῶν ὑλικῶν ὄντων θεωρεῖ τοῦ θεοῦ διάφορον καὶ τοῦ νοῦ βᾶσιν καὶ δυνάμει νοῦν, πάλιν δι' οὓς ἀνεφέραιμεν λόγους ἀναιρεῖ τὸ πραγματικὸν τῶν ὄντων.

Ὁ δὲ Ἰακώβης πρὸς τὸν Μενδελσόνιον πρότερον καὶ πρὸς τὸν Πίχθιον ὕστερον ἀντιφερόμενος ἰσχυρίζετο ὅτι ἐκ τοῦ νοεῖν τὸ φυσικὸν δὲν παράγεται, ἐπομένως τὰ φυσικὰ εἶναι πραγματικά, τοῦ νοῦ ἀνεξάρτητα· ἡ ιδέα αὕτη ὑποθέτει πραγματικὴν ἀρχὴν τῶν φυσικῶν, τὴν ὁποίαν ὁμοῦς ὁ Ἰακώβης δὲν ἀπέδειξεν.

Ἐὰν λοιπὸν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀρχαὶ ᾄναι οὐσίαι ἀλλήλων διάφοροι, ὡς καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διαβεβαιούσιν (1), ἐκάστη δὲ τούτων ἴδιόν τι ὑπάρχει, ὡς ὁ Σχελλίγγιος διατείνεται (2), ἔπεται ὅτι δέονται αὐταὶ καὶ τινος ἀνωτέρας συνδέοντος αὐτὰς καὶ ὀρίζοντος καὶ ὅτι τοῦτο τὸ ἀνώτερον αὐτῶν καὶ ἡ ἀρχὴ πρέπει, ὡς ἀπεδείξαμεν, νὰ ὑποτελῇ τέλειον ἐνεργεῖα καὶ διὰ τοῦτο ἐν. (3) Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐν ὑποτελῇ.

(1) Μεταφυσ. Α', Θ', Ι' καὶ Λ', φυσικὴ ἀκρόασις.

(2) Einl. in die Phil. der Myth. 16 καὶ 17 Vorlesung.

(3) Πλάτων. Παρμενίδ. σελ. 103. οὐκοῦν καὶ συλλήβδην εἰ εἴπωμεν. ἔτι κίμῃ ἐστιν, οὐδὲν ἐστιν, ἔρῳ; ἂν εἴπωμεν.